

Sayı : 4

Yıl : 1988

MARMARA ÜNİVERSİTESİ FEN - EDEBİYAT FAKÜLTESİ

TÜRKLÜK ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

İstanbul - 1989

BÜVEYHİLER DEVRİNDE TÜRK KUMANDANLARI

II

ALPTEKİN

Ahmet AĞIRAKÇA *

Kaynaklarda Büveyhî Emiri Müizzüdevle Ebu'l-Hasan Ahmed İbn Büveyh'in azadlısı diye kaydedilen Alptekin'in ismi değişik şekillerde yazılmıştır. Büveyhî saraylarında yaşamış olan ünlü tarihçi İbn Miskeveyh İbnü'l-Kalanîsî ile İbnü'l-Esîr ve İbn Kesîr "Alptekin" diye kaydederlerken ¹ Ebu'l-Fidâ ve İbn Haldûn Aftekin ²; Barhabraeus İbnü'l İbrî ise "Alpethgan" ³ şeklinde yazmaktadırlar. İbn Tağrîbirdî bir yerde Aftekin derken daha sonra "Heftekin" diye kaydeder ⁴. İbn Hallikan ise *Vefâyâtu'l-A'yân*'ın bir nüshasında "Alftekin" başka bir nüshada da "Aftekin" olarak verilmektedir ⁵. Hamdullah Mustavfî Kazvinî de daha değişik olarak "Aytekin" diye zikreder ⁶. İbn Asâkir ise "*Tarih Dımaşk*" adlı eserinde "Alftekin" olduğunu belirtir. İbn Asakir alfabetik sırayla düzenlediği eserinin "elif" harfinde bu şekilde kaydettikten sonra "Meşhur Dımaşk emiri Alftekin et-Turkî" olduğunu belirtip asıl adının Fetkîn (veya Fetekin) olduğunu ve biyografisinin ilerde "Fe" harfinde ele alınacağını söylediği halde büyük bir ihtimalle yazmayı unutmamıştır ⁷.

* Doç. Dr. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

¹ İbn Miskeveyh, *Tecâribü'l-Ümem*, Nşr. H. F. Amedroz, Londra 1921, II, 206 vd; İbnü'l-Kalanîsî, *Zeyl Tarih Dımaşk*, Nşr., H.F.Amedroz, Beyrut 1908 s.11 vd; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi'l-Tarih*, Nşr. C. J. Tornberg, Beyrut 1965, VIII, 645 vd; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Beyrut 1977, XI, 279 vd.

² Ebu'l-Fidâ, *el-Muhtasar fi Ahbâri'l-Beşer*, Kahire 1325 II, 115; İbn Haldun, *'Kitâbu'l-İber'*, Mısır 1284, III, 429.

³ Gregory Barhebraeus İbnü'l-İbrî, *Abu'l-Farac Tarihi*, ing., Çev.: Ö. R. Doğrul, Ankara 1945, s. 269.

⁴ İbn Tağrîbirdî, *en-Nucûmu'z-zâhire fi Mulûk Mısır ve'l-Kahire*, Kahire 1933, IV, 108 ve 133.

⁵ İbn Hallikân, *Vefâyâtu'l-A'yân*, Nşr. Dr. İhsan Abbâs, Beyrut 1977, IV, 53-54. Bu neşirde "Aftekin" şekli tercih edilmiştir.

⁶ Hamdullah Mustavfî Kazvinî, *Tarih-i Guzîde*, Tahran 1339, s. 416.

⁷ İbn Asâkir, *Tarih Dımaşk*, Arapça yazma, Atıf Efendi ktb. No: 1812, vr. 381^b. Süleymaniye Damat İbrahim Paşa ktb. No: 872'de kayıtlı yazmada da aynı bilgiler mevcuttur. H. A. R. Gibb ise (el-Muizz liddinillah mad., İA) bu kumandanın adını "Abtigin" şeklinde; İA'da "el-Aziz Billah" maddesini yazan N.A. Koening ile "et-Tâyi" maddesini yazan hocamız F. Işıltan Ebu'l-Fidâ'nın yazdığı şekli tercih ederek "Aftigin" diye kaydetmişlerdir.

Araştırmalarda ise çağımız müellifleri genellikle bunun "Alptekin" olması gerektiğini belirterek bu şekilde yazmaktadırlar ⁸. Gerçekten Türkçe'ye uygun olanı da budur. Nitekim İbnü'l-Esîr'in de ifade ettiği gibi Araplar "p" harfini "f" harfine çevirerek bir çok kelimeyi bu şekilde yazmışlardır ⁹. Ayrıca Aftekin veya Alftekin Türkçe'de hiçbir mana ifade etmemektedir. Buradan da anlaşıldığı gibi bu kumandanın adı Alftekin değil Türkçe'de kullanıldığı ve Türklerde de yaygın olduğu şekilde Alptekin olma ihtimali kuvvetlidir.

Alptekin kaynaklarda "Müizzüddeve Ahmed b. Büveyh'in azatlısı" diye kaydedilmektedir ¹⁰. Aynı şekilde Ebu Mansur künyesi ile de anılan ¹¹ bu türk kumandanı adına Müizzüddeve'nin Bağdad hâkimiyetinden, yani 334 (945-946) yılından sonra rastlamaktayız. Buna göre muhtemelen Horasan'dan Huzistan'a Müizzüddeve ile birlikte gelmiş olabilir. İyi bir asker olan Alptekin, Müizzüddeve tarafından azad edilmiş ve Büveyhî ordusunda başkumandan Sebüktekin'den sonra ikinci adam durumuna gelmiştir ¹².

Müizzüddeve Bağdad ve çevresine tamamen hâkim olduğu halde kuzeyde yaşayan Hamdânîlerle sürekli çatışma halindeydi. 353 (964) yılında Müizzüddeve Bağdat'tan hareket edip Musul üzerine varınca burayı, Diyâr-Rebîa ve er-Rahba'yı ele geçirmişti. Müizzüddeve bu seferi sırasında Alptekin'i er-Rahba'ya gönderip burayı Hamdânîlere karşı korumasını istemişti.

Alptekin er-Rahba'ya yerleşmiş, Müizzüddeve de Diyar-Rabîa'nın Belled ve Nusaybin gibi önemli şehirlerini ele geçirmeğe çalışırken Ebu Tağlib İbn Nâsirüddeve tekrar Musul üzerine varıp Deyrû'l-A'lâ'da konaklamış, diğer taraftan kardeşi Hamdân da er-Rahba'ya giderek şehre saldırmıştı. Er-Rahba'da bulunan Alptekin, Hamdân İbn Nâsirüddeve ile sava-

⁸ Mafizullah Kebîr, *The Buwayhid Dynasty of Baghdad*, Calcutta 1964, s. 31, 33, 135; Heribert Busse, *Chalif und Grosskonig*, Beyrut 1969, s. 45, 48, 464. Ayrıca Ö. R. Doğrul, Abu'l-Farac Tarihinde kaydedilen "Alpethgan"ın da "Alptekin" olması gerektiği kanaatini belirtir. Abu'l-Farac, s. 269 not:2. Bu kanaatlere dayanarak biz de İbnü'l-Esîr tercümesinde Alftekin, yerine "Alptekin" yazmayı tercih ettik. Bk. İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi'l-Tarih*, Çev. Ahmet Ağırakça, İstanbul 1987, VIII, 556 vd.

⁹ İbnü'l-Esîr (IX, 650) Arapların Arslan Besasîrî'nin de adını Arslan Fesâsîrî; "Besa" şehrini "Fesa" diye kaydettiklerini gayet açık bir şekilde ifade eder.

¹⁰ İbn Hallikân, *Vefâyâtü'l-A'yan*, IV, 54.

¹¹ İbnü'l-Kalanîsi, s.11; İbn Hallikân, aynı eser.

¹² İbn Miskeveyh, II, 334.

şıp onu mağlup ederek şehirden uzaklaştırmış ve burayı Hamdanilere karşı korumuştur ¹³.

Fakat daha sonra Müizzüddeve ile Ebu Tağlib arasında yapılan anlaşma gereği olarak er-Rahba Hamdânilere bırakılınca Müizzüddeve Alptekin'e mektup yazarak er-Rahba'dan çıkıp yanına gelmesini istedi ¹⁴.

Alptekin Müizzüddeve'nin ordusunda ikinci adam olarak Bağdad hâkimiyeti döneminde hep emrinde bulunmuş, İmrân ibn Şâhin ve Hamdânilere karşı girişilen mücadelelerde ordu içindeki etkinliğini sürdürmüştü.

356 (967) yılında Müizzüddeve vefat edip yerine oğlu İzzüddeve Bahtiyar geçince bu yeni emîr devlet yönetimini ihmal edip eğlenceye dalmış bundan dolayı da başkumandan Sebüktekin ile arası açılmıştı.

Bahtiyar'ın Bağdad tahtına geçtiği yıl Sâmânî orduları Ziyarîler'den Veşmgir'in kumandası altında Rey üzerine yürümüşlerdi. Amcası Rüknüddeve Bahtiyar'dan yardım kuvvetleri göndermesini isteyince Sebüktekin'i bir miktar askerle göndermeyi düşünmüş fakat Sebüktekin onun bu arzusuna uymamıştı. Buna bir hayli hiddetlenen Bahtiyar zaten bir türlü anlaşıp sevmediği Türklerin arasını bozmak ve aynı zamanda amcasına göndermeyi düşündüğü yardımcı kuvvetleri bir an evvel yola çıkarabilmek için bu ordunun kumandanlığına Alptekin'i getirmişti. Zira ifade ettiğimiz gibi Alptekin orduda rütbe itibarıyla Sebüktekin'den sonra geliyordu.

Alptekin bu ordunun başına geçip Rey'e doğru yola koyulmuş Rey yakınlarına kadar varmıştı. Fakat Horasan ordularının kumandanı Veşmgir bir kaza neticesi ölünce Rüknüddeve tehlikeyi atlatmış ve Alptekin'in kumandası altında bölgeye gelen ordulara ihtiyaç kalmaması üzerine Alptekin Bağdad'a geri dönmüştü ¹⁵.

Bu dönemde ordunun ve dolayısıyla Türklerin başında Sebüktekin el-Hâcib'i görüyoruz. Alptekin ileri gelen kumandanlardan olmasına rağmen başkumandanlık Sebüktekin'in elinde olduğu için adının olaylara fazla karışmadığı ve olaylarda pek etkili olmadığı müşahade edilmektedir. Fakat 364 yılı başlarında Sebüktekin'in ölümüyle Alptekin'in etkinliğini görmeye başlıyoruz.

¹³ İbn Miskeveyh, II, 205-206.

¹⁴ İbn Miskeveyh, II, 206. Er-Rahba sonraları Büveyhî emiri Azuddudeve tarafından 368(978) yılında Hamdaniler'den Ebu Tağlib'in elinden alınmıştır. bk. İbn Miskeveyh, II, 392; İbnü'l-Esîr, VIII, 696.

¹⁵ İbn Miskeveyh II, 233-234; İbnü'l-Esîr, VIII, 578.

Sebüktekin 24 Muharrem 364 (14 Ekim 974) Salı gecesi vefat edince ¹⁶ Türkler hep bir araya gelip birbirine kenetlenmiş ve hepsi Alptekin'in etrafında toplanıp ona bağlılıklarını ve itaatlerini bildirerek başlarına reis olarak seçmişlerdi.

O dönemlerde Büveyhî sarayında yaşamış bulunan İbn Miskeveyh Alptekin'in Türkler arasında büyük bir nüfuza sahip olduğunu, sayıldığını ve bundan dolayı da Sebüktekin'in vefatından sonra onu reisliğe seçtiklerini sarahetle kaydeder ¹⁷.

İbnü'l-Esir ise Bahtiyar'ın Sebüktekin'in ölümüne son derece sevindiğini, onun ölümüyle Türkler'in dağılacağını zannettiğini; fakat buna karşılık Türklerin eski birlik ve düzenlerini en mükemmel bir şekilde koruduğunu görünce tekrar üzüntüye kapıldığını kaydeder ¹⁸.

Bahtiyar Vâsıt'ta Türkler'e karşı savaş hazırlıklarına başlamıştı. Türkler de Alptekin'in kumandası altında Vâsıt'a Bahtiyar üzerine yürüyüp şehrin yakınında bir yerde karargah kurmuşlardı. Bu arada Alptekin Hamdân ibn Nâsirüddeve'ye mektup yazıp Sebüktekin'in vefatını ve kendisinin onun yerine Türklerin başına geçtiğini bildirdi. Zira Sebüktekin hayatta iken, Ebu Tağlib ile Bahtiyar'ın ittifak akdetmeleri üzerine, kardeşi ile sürekli bir anlaşmazlık içinde olan Hamdân ibn Nâsirüddeve de bu ittifaka karşılık Bahtiyar'ın düşmanı olan Sebüktekin'le ittifak halindeydi.

Sebüktekin'in Deyrû'l-Akûl'da vefatından sonra Alptekin muttefikleri Hamdân'a mektup yazınca Hamdân, başkumandanlarının vefatıyla Türkler'in dağılacağını ve Büveyhî Devleti bünyesinde hiçbir tesirlerinin olamayacağını, eriyip gideceklerini düşünerek bir taraftan Bahtiyar'a gizlice yazdığı mektupta onunla anlaşmış diğer taraftan Vasıt yolu üzerinde bulunan Alptekin'e de gönderdiği cevapta yakında yanına varacağını bildirmişti.

Türkler Alptekin'in kumandasında Bağdad'tan getirdikleri küçük gemilerle nehir yoluyla Vâsıt'a ilerlerken, karadan da harekete geçmişlerdi. Nehir yoluyla giden kuvvetlerin başında sözde muttefikleri Hamdân ibn

¹⁶ İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam fi Târihi'l-Mulûk ve'l-Umem*, Haydarabâd 1938, VII, 77; İbn Kesîr *el-Büdaye ve'n-Nihaye*, Beyrut 1966, XI, 282; İbn Haldun *Kitâbu'l-İber*, Mısır 1284, III, 429; İbn Tağribirdî, IV, 108.

¹⁷ İbn Miskeveyh, II, 334.

¹⁸ İbnü'l-Esir, VIII, 645.

Nâsirüddeve vardı. Fakat Vâsıt yakınlarına varıp karargah kurduklarında Hamdân hemen ayrılıp Bahtiyar'ın tarafına geçti. Bahtiyar Hamdân'ı büyük bir merasimle karşılamış iki kuvvet bir araya gelince biri hayli güçlenmiş, buna karşılık Alptekin ve Türklerin ümitleri kırılmış ve maneviyatları bozulmuştu ¹⁹.

Buna rağmen tekrar harekete geçerek ellerinde bulunan kayıkları yan yana getirip birbirine bağlayarak bir köprü kurmuşlardı. Karargâhlarından hareket eden Alptekin ve Türkler yaptıkları bu köprüden nehri aşarak Bahtiyar'ın Vâsıt'taki karargahına yakın bir yerde karargah kurdular ve çarpışmaya başladılar. Bahtiyar ile başlattıkları bu çatışmalar kısa aralıklarla tam elli gün müddetle sürdü. Bu müddet boyunca meydana gelen çarpışmalar hep Alptekin ve askerlerinin aleyhine sonuçlandı.

Bahtiyar Alptekin'in bu saldırılarında bir hayli zor günler geçirmiş büyük sıkıntılara düşer olmuştu. Dışarıdan gelecek yardımı sürekli bekleyip duran Bahtiyar amcasının oğlu Azududdeve'ye yazdığı mektubunda Türklerin kendisini nasıl kuşattığını Alptekin'in iktidarına son vermek üzere olduğunu şöyle dile getiriyordu:

“Eğer ben yenilip bitirileceksem gel sen beni ye,
Paramparça edilmeden önce gel bana yetiş. ²⁰”

Bahtiyar bu mektubunda yönetimin elinden gitmek üzere olduğunu bunun yabancılara gitmesinden önce amcasının oğlunun buna daha layık olduğunu ifade ediyordu.

Azududdeve, Bahtiyar'ın bu çağrılarına cevap verme hususunda bir ara tereddüt ettikten sonra Ebu'l-Feth ibn el-Amid'i yanına alarak Ahvâz'a varmıştı. Azududdeve'nin Ahvâz'a geldiğini haber alan Alptekin endişeye kapılarak Bağdad'a doğru yola çıkmış ve merkeze dönüp burayı elinde bulundurmaya tercih etmişti. O Bağdad'ı arkasına alıp Diyâlâ'da savaşmayı düşünmüş ve planını buna göre hazırlamıştı. ²¹

Alptekin'in Vâsıt üzerine yürümesinden sonra Bağdad'ın boş kaldığını gören Hamdânî emiri Ebu Tağlib Bağdad'a varıp buradan büyük miktar-

¹⁹ İbn Miskeveyh, II, 334-335.

²⁰ Bu beyitin Hz. Osman'ın muhasara edildiği günlerde Hz. Ali'ye yazdığı bir mektubunda kaydedildiği rivayet edilir. bk. İbn Miskeveyh, II, 336.

²¹ İbn Miskeveyh, II, 338; İbnü'l-Esir, VIII, 648. Gerdizi Ebu Saîd Abdulhay (*Zeynü'l-Ahbâr*, Tahran 1347, s.88) ile İbnü'l-kalânîsî (s.111) Alptekin kumandasındaki Türklerin Büveyhî'ler'e karşı olan mücadelesinden çok kısa bir şekilde bahsederler.

da eşya alıp Musul'a göndermişti. Fakat Alptekin'in tekrar Bağdad'a döndüğünü haber alan Ebu Tağlib derhal şehri boşaltarak Dâru'l-Hilâfe'den ayrılp Musul'a kendi merkezine geri dönmüştü.

Zira Alptekin, Bağdad üzerine gelince dört yüz kadar Türk askerini öncü kuvvet olarak önden gönderip Ebu Tağlib'i şehirden çıkarmalarını istemiş, bu öncü kuvvetler şehre varmadan evvel Ebu Tağlib Musul'a doğru yola koyulmuştu. Bir taraftan Ebu Tağlib'in, bir taraftan Alptekin ve adamlarının diğer taraftan Bahtiyar'ın teşvikleriyle Irak'ın büyük kabîlelerinden biri olan Şeybanoğulları'nın baskın ve yağmalarına hedef olan Bağdad bu sıralarda harebeye dönmüş, halkı perişan olmuş ve fiyatların bir hayli yükselmesi ve meydana gelen pahalılıkla iktisadî hayat felc olmuştu. Buna rağmen halk pahalılığa aldırış etmiyor, çatışmaların dinmesini istiyordu.

Alptekin'in Bağdad'a gelmesi üzerine Bahtiyar Aynü't-Temr halkından olan Dabbe ibn Muhammed'e mektuplar yazarak Bağdad ve çevresine akınlar yapmasını ve gelecek her türlü yiyecek maddesinin şehre ulaşmasına engel olmasını emretmişti ²².

Diğer taraftan Bağdad'tan ayrılp Musul'a giden Ebu Tağlib de sürekli olarak Bağdad'a ulaşacak gıda maddelerinin varmasını engelledi. Böylece onlar dört bir yandan Alptekin'i sıkıştırmağa başlamışlardı.

Azududdevle yanındakilerle birlikte Bağdad üzerine yürüyünce Alptekin ve yanındaki Türkler Diyâlâ nehri ile Medâin arasında bir yere varıp karargahlarını kurdular. Azududdevle de Deyru'l-Akûl'a gelip burada ordusunu intizama sokarak en yakın adamlarıyla ordusunun merkezinde yer almış, sağ kanatta Ebu'l-Feth İbnü'l-Amîd'i sol kanatta da Ebu İshak İbrahim ibn Muizzüddeve'yi Muhammed ibn Bakıyye ile birlikte görevlendirmişti. Ordu Medâin'e vardığında Alptekin'in Diyâlâ yakınlarında olduğu haberini aldı.

Alptekin ise Diyâlâ nehri üzerinde bir köprü kurarak karşı tarafa geçmiş ve buradaki geniş arazide rahat hareket edebileceğini düşünmüştü ²³.

Azududdevle, Diyâlâ yakınlarına geldiğinde Alptekin'in karargahını kurup askerlerini savaş nizamına soktuğunu ve bütün birliklerinin hazır olduğunu gördü. Nihayet Azududdevle de ordusu ile bu geniş araziye varmış ve iki ordu karşı karşıya gelmişti ²⁴.

²² İbn Miskeveyh, II, 339; İbnü'l-Esîr, VIII, 649; İbn Kesîr XI, 279-280.

²³ İbn Miskeveyh, II, 339; İbnü'l-Esîr, VIII, 649.

²⁴ İbn Miskeveyh (II, 338) kendisinin de bu savaşa gelen Ebu'l-Feth İbnü'l-Adîm ile birlikte Rey'den geldiğini ve bu olayları bizzat müşahade ettiğini kaydeder.

İki taraf arasında 14 Cemâziyellevel 364 (30 Ocak 975) günü başlayan şiddetli bir savaş cereyan etti. Savaşın ilk anlarında Azududdevle'nin sol kanat kuvvetlerini oluşturan Bahtiyar'ın askerleri Alptekin ve Türkler üzerine hücumla geçti ise de geri püskürtülmüştü. Fakat Azududdevle büyük bir hamle ile saldırıya geçince Alptekin ve Türkler buna karşı direnme imkanı bulamayıp geri çekilmeye başlamış ve daha önce Diyâlâ nehri üzerinde kayıklardan kurdukları köprüden geçmeğe çalışırken meydana gelen büyük izdiham neticesinde bir çok kimse nehre düşmüş, hayatını kaybetmişti. Kaçanlar geride bıraktıklarını düşünmeksizin canlarını kurtarmağa bakıyorlardı. Gecenin bastırmasıyla karanlıkta saldıran Azududdevle'nin askerleri Türkler'den ve yanlarında bulunanlardan çok kimseyi kılıçtan geçirmişlerdi. Azududdevle askerlerini Türkler'in karargahlarını yağmalamayı serbest bırakmış, onlar da Türkler'in hemen hemen herşeyini ele geçirmişlerdi ²⁵.

Alptekin ve yanındaki Türkler savaş alanından çekilerek Tekrit'e doğru gidince Azududdevle de Bağdad yakınlarına giderek karargahını şehir dışında kurmuş ve Alptekin'in kesin olarak Tekrit'e gittiğini öğrenince Bağdad'a girmişti. Alptekin bu yenilgiden sonra Tekrit'e giderken yanında bulunan Halife et-Tâyi'i de götürmüştü. Alptekin Halife'yi alıp Dimaşk'a gitmeyi tasarlamış ve bunu et-Tâyi'e teklif etmişti. Fakat Halife şimdilik bunun mümkün olmadığını, Alptekin'in yenik duruma düşmesiyle çok zayıf olduğunu, kendisi Bağdad'a dönüp güç kazandığı takdirde ona yardım edeceğine söz vermişti. Azududdevle Halife'yi Bağdad'a getirmek için bir hayli uğraşmış ve nihayet 8 Receb 364 (24 Mart 975) günü Halife nehir yoluyla Bağdad'a getirilip büyük bir merasimle sarayına yerleştirilmişti. Diğer taraftan Sebüktekin'in sarayına yerleşen Azududdevle burayı tamamen hâkimiyetine almak niyetinde olup bunun planlarını kurmuş ve nihayet 26 Cemâziyelâhir 364 (13 Mart 975) günü amcasının oğlu Bahtiyar'ı tutuklatmıştı ²⁶.

Bu arada Bağdad'ta bir iktidar mücadelesi sürerken Diyâlâ'da mağlup olan Alptekin en samimi ve yakın adamlarıyla birlikte Irak'tan ayrılıp Hıms'a gitmiş ve Hıms yakınlarında bir yerde karargah kurmuştu. ²⁷

Alptekin'in Hıms yakınlarına geldiğini öğrenden Mısır Fatimî halifesine bağlı kumandanlardan Zâlim ibn Mevhûb el Ukaylî derhal üze-

²⁵ İbn Miskeveyh, II, 340-341; İbnü'l-Esir, VIII, 649-650, Ebu'l-Fida *Târih*, II, 115.

²⁶ İbn Miskeveyh, II, 342-343; İbnü'l-Esir, VIII, 650.

²⁷ İbnü'l-Kalânîsi, s.11

rine yürümüş fakat ona karşı bir başarı elde etmeyince geri dönmüştü. Alptekin Suriye'de elde ettiği bu ilk başarısından sonra Hıms dolaylarından ayrılarak Dımaşk üzerine yürümüş ve şehrin dış varoşlarında bir yerde askerleriyle birlikte karargah kurmuştu.

Alptekin'in Dımaşk yakınlarına gelip karargah kurduğu günlerde şehrin valisi Reyyân el-Hâdim idi. Reyyân Dımaşk valiliğine Fatimî halifesi el-Muiz Lidinillah ²⁸ (931-975) tarafından tayin edilmiş olup o tarihte şehrin Fatimîlerin elinde olduğunu görüyoruz ²⁹.

Dımaşk'ta o sıralarda çok büyük karışıklıklar meydana gelmiş, bu karışıklıklar şehrin hayatına tamamen hâkim olmuş ve yöneticilerin halk üzerinde herhangi bir otoriteleri kalmamıştı. Alptekin et-Türkî Dımaşk yakınlarına gelip şehir dışında karargah kurunca Dımaşk'ın yaşlıları ve eşrafından ileri gelen bazı kimseler yanına varmış, buraya gelişinden dolayı memnun olduklarını bildirerek yanlarında ve şehirlerinde askerleriyle birlikte ikamet etmelerini ve şehrin yönetimini eline almasını istemişlerdi ³⁰.

Dımaşk halkı ile Alptekin arasında müşterek bir husus vardı. Her iki taraf da ehl-i sünnetten olup ikisinin de Şîî düşmanları vardı. Alptekin Bağdad'da Şîî Büveyhîlerle çatışmış ve bu çatışmalar sonunda Irak'ı terketmek zorunda kalmıştı. Dımaşk halkı da Mısır Şîî Fâtımî devleti ile sürekli mücadele halindeydiler. İşte aralarındaki bu müştereklik onları birbirine yaklaştırmıştı.

Dımaşklılar Alptekin'i şehirlere yerleşmeğe davet ederken Mısırlı yöneticilerle aralarında itikâdî ihtilafların bulunduğunu ve bundan dolayı kendilerine yardım ettiği takdirde Fatimîlerin Dımaşk hâkimiyetine birlikte son verebileceklerini ifade etmişlerdi. Gerçekten Mısırlı yöneticilerle Dımaşk halkı arasındaki itikad farklılıklarından ve Şîîlerin kendilerine uygulamış oldukları zulümden dolayı aralarında düşmanlık vardı. Bu sebeple Dımaşklılar Alptekin'den Mısırlıların bu zulmünü sona erdirmesi için Dımaşk'a gelip yerleşmesini rica etmişlerdi ³¹.

Alptekin Dımaşklıların bu tekliflerine olumlu cevap vererek kendisine itaat edip bu hususta yardım edeceklerine dair yemin etmelerini istedi.

²⁸ El-Müizz Lidinillah el-Alevî Ebu Temîm Ma'add b.İsmail el-Mansur (931-975).

²⁹ İbnü'l-Esîr, VIII, 656; Ebu'l-Fidâ, II, 115.

³⁰ Geniş bilgi için bk. İbnü'l-Kalânîsî, s.4-10.

³¹ İbnü'l-Kalânîsî s.11-12; İbnü'l-Esîr; İbn Kesîr ve Ebu'l-Fida aynı yerler.

Kendisi de onları koruyup uğradıkları zulümlerden kurtarmak üzere mücadele edeceğine dair yemin etmişti. Bu karşılıklı yemin ve anlaşmalardan sonra Alptekin Dımaşk'a girdi, Fâtîmî Devleti temsilcisi ve valisi olan Reyyan el-Hâdim de şehri terketmiş ve böylece bir müddetten beri Alevî Fâtîmî halifesi adına okutulan hutbe artık Şa'ban 364 (Nisan-Mayıs 975) tarihinden itibaren Abbâsî Halifesi et-Tâyi' Lillah adına okunmağa başlanmıştı ³².

Alptekin Dımaşk'a girdikten sonra burada devam etmekte olan karışıklık ve fesatları önlemiş, yönetimi tamamen ele geçirip şehrin bütün işlerini yoluna koymuş ve halk ondan çekinmeğe ve ona karşı bir saygı duymağa başlamıştı. Bu sıralarda bedevî Araplardan bir grup, şehir çevresinde bazı yerleri ve civar köyleri istila edip etrafta karışıklık çıkarıyor, sağa sola saldırıp yağma yapıyor ve halka karşı büyük zulümlere girişiyorlardı. Alptekin bunlar üzerine yürüyerek onlardan çok kimseyi öldüp şehir civarından uzaklaştırmıştı ³³.

Şehri ele geçirme ve etrafını da hâkimiyeti altına alma hususunda mükemmel bir cesaret ortaya koyduğu gibi kendisinin gücünü de ispatlamış, her türlü güzel tedbirleri almakla varlığını Dımaşklılara tam anlamıyla kabul ettirmişti. Böylece Dımaşklılar da Alptekin'e bağlılıklarını bildirecek itaat etmiş ve etrafında kalabalık kitleler halinde toplanmışlardı. Alptekin'in gücü ve adamları arttığı gibi elindeki malları da çoğalmış ve Dımaşk'a iyice yerleşmişti ³⁴.

Alptekin bu durumu ile hutbelerde sadece Abbasî Halifesinin adını zekretmek suretiyle bağımsız bir emir durumuna gelmişti. Zira Fâtîmîlerin Dımaşk'taki bütün hâkimiyetlerine son vermiş; Bağdad'da hüküm süren Büveyhîlere karşı zaten düşmanca bir tavır içinde olduğundan Dımaşk ve çevresinde yalnız onun sözü geçer olmuştu.

Alptekin Dımaşk'ta iyice yerleştikten sonra Mısır Fâtîmî Halifesi el-Muizz ile mektuplaşarak ona itaat ettiğini ifadeyle şerrinden korunmağa çalışmıştı. Fâtîmî halifesi el-Muizz de Alptekin'e gönderdiği cevabî mektupta bu itaat ve bağlılığından dolayı teşekkür ediyor ve hil'at giydirecek tekrar Dımaşk'a vali olarak göndermek üzere Mısır'a gelmesini istiyor ve onu resmen davet ediyordu. Ancak Alptekin ona pek güvenmediği için

³² İbnü'l-Esir, VIII, 657; Ebu'l-Fida, aynı yer.

³³ İbnü'l-Kalânîsî s.11-12; İbnü'l-Esir, VIII, 657; İbn Kesîr, XI, 280-281; Ebu'l-Fidâ, aynı yer.

Mısır'a gitmeğe yanaşmamıştı. Alptekin'in Mısır'a gitmekten çekinmesi ve bu davete icabet etmemesi üzerine el-Muizz derhal Dimaşk'a sevkedilmek üzere bir ordu hazırlanması için gerekli çalışmalara başlamıştı.

Fakat tam bu sıralarda el-Muizz hastalanıp vefat etmiş³⁵ ve yerine oğlu el-Aziz Billah geçmiş, Alptekin bu tehlikeden şimdilik kurtulmuştu³⁶.

Bu sırada Bizans imparatoru İoannes Çimişkes 975 yılında büyük bir ordu ile Suriye üzerine yürüyüp Hums (Emesa)'ı Emir Ebu Bekr İbnü'z-Zeyyad'ın elinden aldı.³⁷ İbnü'z-Zeyyâd, Bizans İmparatoruna itaat etmek zorunda kaldığı gibi, İoannes'un Dimaşk üzerine gitmeğe niyeti olduğunu görünce Dimaşk Emiri Alptekin'e mektup yazıp, Bizans ordularının kalabalıklığını ve buna karşı koymanın imkansızlığını bildirdi. Ayrıca İbnü'z-Zeyyâd bu mektubunda Alptekin'e yapılabilecek en doğru hakeretin İmparatora itaat etmek olduğunu tavsiye etti.

Bunun üzerine şehrin ileri gelenleri ile durumu görüşen Alptekin halkın selameti için İbnü'z-Zeyyâd'ın tavsiyelerine uymanın tek çıkar yol olduğunu gördüler. nitekim Alptekin İbnü'z-Zeyyad aracılığıyla İmparator'a itaat mektubu gönderdi. Dimaşk Emiri Alptekin'in bu itaatini kabul eden İmparator İoannes Çimişkes onlara eman verip bir haç gönderdi. İbnü'z-Zeyyâd Eman işareti olan bu kutsal haç'ı Tarsus'taki Umerasından Ed-Dimaşkî diye tanınan bir emiri ile Alptekin'e yolladı. İbnü'z-Zeyyâd'ın tavsiyeleri üzerine Alptekin üçyüz atlı ile birlikte İoannes Çimişkes'in huzuruna gitti. Yine İbnü'z-Zeyyâd'ın aracılığı ile Alptekin Bizans İmparatoru'na yılda üçyüz bin dirhem harac ödeyecekti.

İmparator Dimaşk'ı görmek üzere şehre geldi. O Dimaşk varoşlarına vardığında halktan büyük izzet ve ikram görünce halka eziyet vermemek ve şehirde fazla tahribat yapmamak için askerinin Dimaşk'a girmesine müsaade etmedi.

³⁴ İbnü'l-kalanîsî s.11-12.

³⁵ İbnü'l-Kalanîsî, (s.14) ve İbnü'l-Esîr (VIII, 662), el-Muizz'in 17 Rebiulâhur, 365(24 Aralık 975) tarihinde vefat ettiğini söylerken, Ebu'l-Fidâ (II, 115) ise bir ay önce 17 Rebiülevvel (24 Kasım 975) te vefat ettiğini kaydeder. H. A. R. Gibb (el-Muizz Lidinillah mad., İA) ise 11 Rebiullâhir 365 (18 Aralık 975) te vefat ettiğini belirtir.

³⁶ İbnü'l-Esîr, VIII, 657; İbn Kesîr, XI, 281; Ebu'l-Fidâ, II, 115.

³⁷ G. Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, Çev. F.İşiltan, Ankara 1981, s.275-276.

Alptekin ve Dimaşk'ın ileri gelenleri halktan İmparatora ödenmek üzere kararlaştırılan haracı³⁸ topladıktan sonra getirip İmparator'a takdim ettiler. Alptekin haracı İmparator'a teslim etmek üzere gittiğinde Tarsus'lu askerlerin İmparator önünde ok ve mızrak gösterisi yaptıklarını gördü.

Alptekin'i dimaşklı heyet ile İmparator'un karargahına geldiğini haber alan Ebu Bekr İbnü'z-Zeyyâd hemen onun yanına gidip İmparator'a karşı mutevazi davranmasını ve iltifat etmesini tavsiye etti. Bu tavsiyeye uyan Alptekin karargaha yaklaştığında atından inip İmparator'un huzuruna yaya olarak yürüdü. Alptekin, İbnü'z-Zeyyâd ve Dimaşklılar İoannes Çimişkes'in huzuruna varınca yeri öpüp onu defalarca selamladılar.³⁹ İmparator bu davranıştan çok memnun oldu.

İoannes Çimişkes asker kökenli olduğu için askerî gösterilerden hoşlanırdı. Alptekin ve İbnü'z-Zeyyâd onun huzurunda bir mızrak gösterisi yaptılar. İmparator Alptekin'in iyi bir asker olduğunu gördü ve mızrak gösterisini beğenip ona iltifat ederek bir çok ikramlarda bulundu. Ayrıca ondan almayı kararlaştırdığı haracı bağışladı. Bunun üzerine Alptekin tekrar atından inerek yer öpüp ona teşekkür etti.

İmparator Dimaşk yakınlarından ayrılıp geri döndüğünde Alptekin onunla birlikte yürümüş ve bu yürüyüş esnasında hep mızrak gösterisi yapmıştı. Buna çok sevinen imparator da atından inip onu huzuruna kabul ederek hil'at giydirdi ve Alptekin'den bindiği atı ve kullandığı mızrağı kendisine hediye etmesini istedi. Alptekin bu attan başka iyice donatılıp süslenmiş yirmi at daha hediye olarak vermek istediye de İmparator bunlar için teşekkür edip atları iade etti ve Alptekin'e hil'atler giydirdi, mücevherler, gümüşten yapılmış çanaklar ve iyi cins katırlar hediye etti⁴⁰.

Alptekin İmparatorun bölgeden ayrılması ve Fâtîmî Halifesi el-Muizz'in vefatı üzerine bu iki hükümdardan gelecek tehlikeden uzak ve emin olmakla kalmamış Fatimîlerin elinde bulunan sahil şeridine saldırmıştı. Sayda'yı muhasara altına alan Alptekin şehirde bulunan vali Ebü'l Feth İbnü'ş-Şeyh ve Zâlim ibn Mevhûb el-Ukaylî ile çarpışmalara girişmişti. Sayda valisi İbnü'ş-Şeyh ile Fatimîlerin Mağribli kumandanlarından olan

³⁸ Yukarıda ifade ettiğimiz gibi İbnü'l-Kalânîsî (s.13) üçyüz bin dirhem; Gregory Ebu'l-Farac Barhebraeus (s.270) da "üçyüz bin ruze" diye kaydederler.

³⁹ İbnü'l-Kalânîsî, s. 13.

⁴⁰ İbnü'l-Kalânîsî, s. 14; *Ebü'l-Farac Târihi*, s. 270.

Zâlim ibn Mevhub el-Ukaylî ellerinde bulunan büyük kalabalık ordulara güvenerek şehirden dışarı çıkıp Alptekin ve askerleri üzerine saldırıya geçtiler. Alptekin geriye çekilme hareketiyle onları üzerine çekmiş ve şehirden uzaklaşmalarını sağlamıştı. Sonra birden hücumla geçen Alptekin onları kılıçtan geçirmiş ve dört bin kadar askerlerini öldürmüştü. Alptekin, Sayda önlerinde elde ettiği bu başarısından sonra kendine daha da güvenip Akka'yı ele geçirmeyi düşünmüş fakat oraya doğru yöneldiği halde Taberiyye üzerine giderek burada da Mısır askerlerine karşı aynı zaferi elde etmiş ve Dımaşk'a geri dönmüştü.

El-Aziz Billah babasının yaptığı gibi Alptekin'e mektuplar yazarak kendisine bağlandığı takdirde büyük mükâfatlar vermeyi taahhüd ediyor ve bey'at etmesini istiyordu. Alptekin ise daha önce yaptığı gibi aksine el-Aziz'e gönderdiği cevapta çok sert bir üslup kullanmış, bu isteklerini red etmiş ve ona şöyle yazmıştı :

"Bu benim kendi gücüm ve kılıcım ile aldığım bir şehirdir. Yönetiminde hiç kimseyi ortak etmem. Hiç kimseye itaat etmem ve bana verilecek emirleri de kabul etmem."⁴¹

Fâtimî Halifesi el-Aziz Billah ordularının Suriye'de aldığı yenilgiyi ve Alptekin'in başarılarını haber alınca veziri Yahudî muhtedisi olan Ya'kub ibn Killis ile bu hususu danışarak ne yapması gerektiğini sormuş, veziri de ona Fatimîlerin en büyük kumandanlarından biri olan Cevher kumandası altında bir orduyu Suriye ve özellikle Dımaşk üzerine göndermesini tavsiye etmişti. El-Aziz hemen harekete geçip Cevher kumandasında bir orduyu teçhiz ederek yola çıkardı.

Diğer taraftan Alptekin, Mısır ordusunun başkumandanı Cevher'in üzerine geldiğini haber alınca Dımaşk halkını toplayarak onlara şöyle hitapta bulundu:

"Biliyorsunuz ki ben sizin küçüğünüzden ve büyüğünüzden gelen teklifler üzerine sizin şehrinize gelip yönetiminizi üstlendim. Bir müddet sonra buradan çekip gitmek üzere iken işte bu durumla karşı karşıya gelmiş bulunuyorsunuz. Benim yüzümden size herhangi bir musibetin gelip çatmasını, başınıza bir felâketin gelmesini istemiyorum. Bunun için de iyisi mi ben buradan ayrılıp gideyim." Dımaşklılar ise ona şu şekilde karşılık vermişlerdi:

⁴¹ İbnü'l-Kalânîsi, s.15

“Senin buradan ayrılmana aslâ müsaade etmeyiz. Biz mallarımızı ve canlarımızı senin yoluna vermeğe ve sana sonuna kadar yardım edip yanında yer almağa hazırız.” Dımaşklılar’ın bu sözleri üzerine Alptekin onlara bu hususta yemin ettirmiş ve Dımaşk’ta ikamet etmeğe devam etmişti. Nihayet 365 yılı Zilkade (976 Temmuz) ayında Cevher kalabalık bir Mısır ordusuyla hareket ederek Dımaşk’a yaklaşınca el-Aziz’den aldığı bir eman mektubu, hil’at ve hediyeleri Alptekin’e ulaştırmak ve onunla sulh akdetmek istemişti. Alptekin de sulhtan yana bir tavır takınıp Cevher ile anlaşmak niyetinde olduğunu fakat Dımaşk halkının Fâtûmîlere karşı olan tutumlarından dolayı buna yanaşmadığını belirtmişti. Cevher de Alptekin’in savaşmak arzusunda olduğunu gelen mektuptan sezince Dımaşk dolaylarına gelerek şehri muhasara altına aldı⁴². Ancak Alptekin ve ona yardımda bulunanlardan muazzam bir mukavemet görünce ne yapacağını şaşırılmış ve bu şekilde her iki taraftan da çok kimse öldürülmek suretiyle muhasara iki ay sürmüştü⁴³.

Dımaşklılar Fâtîmî ordularının muhasarasının bir hayli sürüp gittiğini görünce Alptekin’e el-Hasan b. Ahmed el-Karmatî ile mektuplaşıp ondan yardım istemesini tavsiye etmişlerdi. Bu tavsiyeye uyan Alptekin Karmatîlere haber göndermiş, Karmatî reisi el Hasan b. Ahmed de el-Ahsâ’ (Lahsa)’dan hareket ederek Dımaşk’a doğru yola koyulmuştu. Dımaşk’a yaklaşınca Cevher iki düşman arasında kalmamak için yedi aydan beri sürüp gitmekte olan muhasarayı kaldırarak geri çekilmişti. Karmatî Dımaşk’a varıp Alptekin ile bir araya gelmiş ve birbirlerine yardım edeceklerine dair karşılıklı yemin edip söz vererek Cevher’in peşine düşmüşlerdi. Alptekin ile Karmatî askerleri Cevher’e er-Remle’de yetişmiş, o da er-Remle’nin dışında konaklayarak bütün ağırlıklarını Askalan’a göndermişti. Çok geçmeden her iki taraf çarpışmalara geçtiler. Alptekin ve Karmatîlerin Suriye Arapları ile diğerlerinden yaya ve süvârî olarak elli bin kişilik bir orduları vardı. Er-Remle’nin üç fersah mesafede et-Tavâhîn nehri sahilinde konaklamışlardı. Bu nehirden er-Remle’ye içme suyu gidiyordu. Alptekin Şehrin içme suyunu kesince Cevher kuyularda ve sarnıçlarda birikmiş bulunan yağmur suyunu kullanmak zorunda kaldı, fakat bu suyun yetmeyeceğini ve bu şekilde onlara karşı koyamayacağını anlayan Cevher geceleyin Remle’den ayrılıp sabaha karşı Askalan’a gitti. Cevher’in Askalan’a gitmesi üzerine Alptekin ve Karmatîler onu takip ederek burada da muhasara et-

⁴² İbnü’l-Kalânîsî, s.16

⁴³ İbnü’l-Kalânîsî, s.16; İbnü’l-Esir, VIII. 658-659

tiler. Muhasara bir hayli uzun sürünce Cevher'in elindeki erzak ve zahire- si hayli azalmıştı. Mevsim de kış olduğu için Mısır'dan veya başka bir yerden deniz yoluyla buraya yardım ulaşması da mümkün değildi. Büyük sıkıntılara düşen Cevher ve askerleri leş yemek zorunda kalmışlar, pahalılık almış yürümüşü; beş rıtl ekmek iki Mısır dinarına yükselmişti.

Cevher bu sıkıntılara düşünce Alptekin ile mektuplaşarak onu anlaşma ve itaate davet edip kendisine çok miktarda mal vermeyi teklif etmişti. Alptekin bu teklifleri kabule yanaşınca Karmaî reisi onu bundan alıkoyuyor ve sürekli Cevher ile korkutuyordu. Böylece Cevher büyük sıkıntılara düşmüştü, neredeyse askerleriyle birlikte yok olmakla karşı karşıya gelmiş bulunuyordu. Nihayet Alptekin ile bir araya gelip konuşmayı teklif etmiş ve ona bu hususta haber göndermişti. İki komutan atlarının üzerinde görüştüler. Cevher şöyle dedi: "İslam'ın, değerli dinin bizi bir araya getirip birliğimizi sağladığını çok iyi biliyorsun. Bu fitne ve karışıklıklar da bir hayli uzun sürüp gitti. Bu savaşımız sırasında çok kan dökülüp bir hayli mal yağmalandı ve yarın bütün bu hususta Allah huzurunda sorumlu olacak olan ikimiziz. Ben seni barışa, anlaşmaya davet edip çok miktarda mal vermeyi teklif ettiğim halde buna yanaşmayıp fitneyi ve savaşın ateşini körüklemeye devam ettin. Allah da seni bu hususta mutlakâ sorguya çekecektir. Kendi vicdanına sor, ayrıca başkalarının görüşüne uymaktan ziyade kendi görüşüne uymayı tercih et."

Alptekin Cevher'e şöyle karşılık verdi: "Yemin ederim ki senin bu söylediklerine güveniyor ve doğrusunun da bu olduğunu biliyorum. Seninle bu hususu görüşüp bu şekilde çözüme bağlamayı ben de arzu etmekteyim; fakat bana teklif etteğin bu hususa uyamıyorum, zira beni muhasara altına alıp sıkıştırmandan dolayı kendisine muhtaç olduğum Karmaî reisi beni bundan alıkoyuyor ve ben de senin yüzünden onu idare ediptekliflerine uymak zorunda kalıyorum." Cevher de: "Eğer durum aynen söylediğin gibi ise ben de seni tasvip ediyorum. Senin şahsına güveniyorum, çünkü senin sadakatın, kahramanlığın ve gayretin bunu bana göstermektedir. Ama durumlar bizi bir hayli sıkıştırmış bulunuyor, bu durumda bana ve yanımda bulunan Müslümanlara minnet ederek bizi kurtarmanı istiyorum. Şayet bize buradan çıkma imkânı verirsen halifenin yanına geri döner, sana bir hayli teşekkürde bulunur, yaptığın iyiliği ona anlatırım. İşte bu davranışınla da akıtılacak kanlara engel olmuş, gayet takdir edilen bir harekette bulunmuş olacaksın." şeklinde cevap vermişti⁴⁴.

⁴⁴ İbnü'l-Kalânîsi, s.17; İbnü'l-Esîr, VIII, 659.

Alptekin Cevher'in bu teklifine olumlu cevap verip ona vefakârlık göstereceğine dair yemin etmiş ve hatta yüzüğünü Cevher'e emân nişanı olarak vermiş, geri dönüp el-Karmatî'ye durumu bildirmişti. El-Karmatî ona: "Bununla hayata düştün; Cevher kurnaz ve hilekârın biridir, mutlakâ geri dönüp halifesiyle görüşecek ve büyük ordularla, ikimizin de karşı koymayacağı kuvvetlerle üzerimize gelecek. Şu anda yapılacak en isabetli iş, onları açlığa mahkûm edip geri kalanlarını da kılıçtan geçirmektir." Ancak Alptekin buna yanaşmayıp Karmatî'ye şöyle demişti: "Ben verdiğim sözden dönmem." Böylece Cevher'in buradan çekip gitmesine izin verdi. Cevher de yanındakilerle birlikte Mısır'a vardı. Fatimî halifesi el-Azîz ile görüşüp durumu ona teferruatla anlatmış ve şöyle demişti: "Eğer bizzat kendin bunlar üzerine yürümek istiyorsan buyur git, yoksa benim peşimden buraya gelebilirler." el-Aziz hemen harekete geçerek büyük paralar harcayıp kalabalık bir asker toplamış ve ordularının başına tekrar Cevher'i geçirerek bizzat kendisi de Alptekin üzerine gitmek için harekete geçmişti.

El-Azîz'in üzerlerine geldiğini haber alan Alptekin ile Karmatî reisi er-Remle'ye doğru hareket ettiler. Etraflarına toplanan bedevî Araplardan ve diğerlerinden bir hayli kalabalık bir ordu oluşturmuşlardı. Diğer taraftan Fatimî halifesi el-Azîz de gelip Remle'nin varoşlarında İbnü's-serh köşkü yakınlarında konakladı, Alptekin ve adamları da ona yakın bir yerde Birketü'l-Hayzerân'a karargâh kurdular. Nihayet 367 yılı Muharrem (977 Ağustos-Eylül) ayında karşı karşıya gelen bu iki ordu savaş düzenine girmiş ve çarpışmalara başlamışlardı. El-Azîz Alptekin'in savaşta gösterdiği cesaret ve kahramanlığını bir hayli beğendiğinden hemen o anda bir elçi ile haber gönderip yanına çağırması, itaatine girdiği takdirde kendisine her türlü imkânı hazırlayarak ordusuna başkumandan tayin edeceğini, devletinde onu danışman yapacağını, bütün Suriye'yi verip ordularına sipehsâlar tayin edeceğini, söyleyeceği her söze ve tavsiye edeceği her hususa uyaacağını bildirmişti. Numeyre er-Rukabî adındaki elçi Alptekin'e el-Azîz'den bu teklifleri getirince atından inerek her iki ordu arasında durup yeri öpmüş ve el-Azîz'in elçisine şöyle demişti: "Müminlerin emîrine söyle; eğer bu teklif daha evvel bana yapılmış olsaydı süratle gider, bu teklifi kabul edip ona intisab ederek itaatine girerdim, fakat şimdi artık mümkün değil. Gördüğün gibi gelişmeler tamamen ayrı istikamette vuku bulmuştur." Sonra Alptekin büyük bir hamle ile karşı tarafın sol kuvvetleri üzerine hücumla geçerek bir çok kimseyi öldürmüştü. Bunu gören Fatimî halifesi el-Azîz merkezden hareketle karşı tarafa hücumla geçmiş ve sağ kanat kuvvetlerinin de hamle yapmalarını emretmişti. Fatimî ordusu bu şekilde

hamle ile savaşa girince, Karmatî ve Alptekin kuvvetleri yenilerek geriye çekilmeğe başlamış, Fâtimî ordusu da onların taraftarlarını kılıçtan geçirmeye birçok kimseyi katletmeğe devam etmiş ve rivayete göre Alptekin'in adamlarından yirmi bin kişinin hayatına kıymışlardı⁴⁵.

Seferden sonra Fatimî halifesi el-Azîz karargahındaki çadırlarına gelip konaklamış ve tutuklanan esirler huzura getirilmişti. Esir getiren her askere mukâfat olarak çeşitli hediyeler vermiş, Alptekin'i yakalayıp getirene yüz bin dinar vereceğini de ilân etmişti. Ancak Alptekin büyük bir sür'atle geriye doğru çekildi, fakat yolda bir hayli bitkin düştü. Alptekin bu şekilde yoluna devam ederken daha evvel aralarında bir arkadaşlık ve tanışıklık olan el-Mufric b. Dağfil b.el-Cerrâh et-Tâî ile karşılaşmış ve ondan su istemişti. Alptekin'e su veren el-Mufric onu Lebne köyündeki evine götürmüş, yemek yedirip izzet ve ikramda bulunarak evde tutmuş ve hemen el-Azîz'in yanına gidip Alptekin'i esir aldığını bildirerek takdir edilen mükafaatı istemişti. El-Azîz de daha evvel Alptekin'i esir edene vereceğini vaat ettiği hediye el-Mufric b. Dağfil'e takdim etmiş ve Alptekin'i teslim edecek kimselerle geri gelmişlerdi. Alptekin'i alıp yanına götürdüklerinde Alptekin, el-Azîz'in kendisini kesinlikle öldüreceğini düşünmekte idi. Ancak tam aksine Alptekin'e en aşırı şekilde izzet ve ikramda bulunmuştu. Buna karşı Alptekin bir hayli mahçup olmuş, ama bunlarla da yetinmeyen el-Azîz Alptekin'e derhal çadır kurulmasını ve daha evvel hizmet eden adamlarının tekrar verilmesini emretmiş, böylece Alptekin eski yaşantısından hiç bir şey kaybetmeden hayatını sürdürmeğe başlamıştı. Hatta bunlara ilâve olarak el-Azîz Alptekin'e benzeri görülmemiş mükemmel hediyeler ve mallar takdim ederek ona bir taht kurdurmuş fakat Alptekin bu tahta oturmamıştı. Bir müddet sonra el-Azîz'in kâtibi Eminü'd-Devle el-Hasan b.el-Gammâr, kumandan Cevher'le bir grup hizmetçi ellerinde taşıdıkları hil'atleri getirip el-Azîz'in onu affettiğini bildirdiler. Alptekin tekrar el-Azîz'e teşekkürlerini sunup ona dua etti. Ayrıca Alptekin Cevher'e ve kâtib el-Hasan b.Gammâr'a da teşekkürlerini sundu. Cevher ve diğerleri el-Azîz'in yanına geri dönüp Alptekin'in bu davranışlara karşı olan memnuniyet ve teşekkürlerini haber verdiler. El-Azîz yine iltifatlarına devam edip Alptekin'e birçok yiyecek, içecek ve bol meyva göndererek sıkıntısının geçmesi için ertesi gün adamlarıyla av çıkmasını tavsiye etti. El-Azîz Alptekin'in bu av eğlencesinde ona hizmet edecek kimseler göndermişti. Alptekin ava çıktığında savaş alanında öldürülen adamlarının cena-

⁴⁵ İbnü'l-Kalânîsî, s.18-19; İbnü'l-Esir, VII, 660.

zelerini görmüş ve yatsı saatinde avdan çadırına geri dönmüştü. Çadırına varan Alptekin, çadırın etrafında ve içinde hizmet edenlerin yanı sıra gece karanlığında çevreyi ve çadırı aydınlatmak için birçok kimsenin meş'ale taşıdığını gördü. Gece olunca el-Aziz Alptekin'in çadırına gelip onunla sohbet etti. Alptekin el-Azizi karşılayıp onu selamlayınca el-Aziz Alptekin'in elini tutup yanında oturttu ve ona şöyle dedi :

“Bütün olup bitenleri unuttuk, bundan böyle hatırına gelmeyecek iyilik ve iltifatlar göreceksin.” Alptekin el-Aziz'in bu davranışına karşı gözyaşlarını tutamayıp ağlamış ve şöyle demişti:

“Emiru'l-Müminin hak etmediğimiz iltifat ve iyiliklerle bizi mahçup etti. Allah'tan dileğim bu iyiliklere karşılık size hizmeti bana nasip etmesidir.”

El-Aziz yalnız Alptekin'e değil etrafındaki Dimaşklı ve Türk kumandan ve emirlerine de aynı iltifatları yapmıştı. Nihayet onu alıp birlikte Mısır'a götürmüş ve en yakın adamlarından ve hâciblerinden birisi yapmıştı⁴⁶.

El-Hasan el-Karmatî'ye gelince, mağlup olup sür'atle geri çekilerek Taberiyye'ye varmış, oraya ulaştığında Fâtimî halifesi el-Azîz'in elçisi gelerek ona da geriye dönmesini teklif etmiş, geldiği takdirde aynen Alptekin'e yapılan muamelenin kendisine de yapılacağını söylemişti. Ancak Karmatî el-Hasan, bu teklifleri kabul etmeyip geri dönmedi. Buna rağmen el-Azîz kendisine her yıl ödenmek üzere yirmi bin dinar para göndermiş, Karmatî de el-Ahsâ'a geri dönmüştü. El-Aziz Mısır'a geri döndüğünde Alptekin'i kendi sarayına yakın bir yerde yeniden tefriş ettirdiği bir sarayda konaklandırmıştı. Alptekin artık yönetime müdahale ediyordu; hatta vezir Ya'kûb b. Killis'e karşı kibirli bir tavır takınarak onun huzuruna gitmekten imtina etmişti. Bu şekilde vezir ile Alptekin arasında kaçınılmaz bir düşmanlık meydana gelince vezir birisini görevlendirerek Alptekin'e zehir içirtmiş ve ölümüne sebep olmuştu. El-Azîz Alptekin'in ölümüne bir hayli üzülmüş bu konuda vezirini itham ederek onu görevinden azledip kırk küsur gün müddetle hapse atmış, ceza olarak da beş yüz bin dinarlık parasını müsadere etmişti⁴⁷.

⁴⁶ İbnü'l-Kalânîsî, s.19-20; İbnü'l-Esir VIII, 660.

⁴⁷ İbnü'l-Kalânîsî, s. 20-21; İbnü'l-Esir, VIII, 661; Ebu'l-Fidâ, aynı yer. İbn Tağribirdî, IV, 133.

Uzun yıllar Büveyhî ordusunda hizmette bulunan bu Türk kumandanı nihayet Dımaşk emirliğinden sonra hayatının son bulduğu Mısır'da defnedilmiştir. Mezarının nerede olduğu hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgi mevcut değildir.